
ВИЩА ОСВІТА

УДК 378.014.6:005.642.4 DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(105\)08](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(105)08)

БІДЮК Алла директор Інституту вищої кваліфікації Київського
E-mail: allabidiuk@gmail.com національного торговельно-економічного університету
ORCID: 0000-0001-6409-8252 вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

РЕЙТИНГУВАННЯ В ОЦІНЮВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано теоретико-методологічні підходи та основні принципи формування системи оцінювання конкурентоспроможності закладів вищої освіти у міжнародних й національних шкалах складання рейтингів університетів та визначення їх конкурентних позицій. Узагальнено практичні спостереження і результати моделювання процесів застосування різних критеріїв та індикаторів оцінювання. Розглянуто рейтингові позиції провідних ЗВО України та основні тенденції їх зміни, фактори, що їх обумовлюють.

Ключові слова: заклади вищої освіти, рейтинг, критерії оцінювання, конкурентоспроможність ЗВО, інтернаціоналізація, глобальний освітній простір.

Бидюк А. Рейтингование при оценивании конкурентоспособности высших учебных заведений. Проанализированы теоретико-методологические подходы и основные принципы формирования системы оценивания конкурентоспособности высших учебных заведений в международных и национальных шкалах составления рейтингов университетов и определения их конкурентных позиций. Обобщены практические наблюдения и результаты моделирования процессов применения различных критериев и индикаторов оценивания. Рассмотрены рейтинговые позиции ведущих вузов Украины и основные тенденции их изменения, обуславливающие их факторы.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, рейтинг, критерии оценивания, конкурентоспособность вузов, интернационализация, глобальное образовательное пространство.

Постановка проблеми. Різноманітність інтересів різних груп стейкхолдерів закладів вищої освіти обумовлюють необхідність комплексного підходу до оцінювання їх конкурентоспроможності. Один з інструментів його реалізації – використання інтегральних оцінок і визнаних рейтингів конкурентоспроможності.

© Бідюк А., 2019

Головною перевагою використання такого інструменту як рейтинги в оцінюванні конкурентоспроможності ЗВО є висока публічність бази оцінювання, підвищення рівня поінформованості про зміну динамічного інституційного середовища ЗВО на міжнародному та національному рівнях, особливо в контексті вимог щодо якості та ефективності їх діяльності. Водночас, не всі ЗВО однаково реагують на інформацію про їх позиції у рейтингах, і це значною мірою пов'язано з їх здатністю стратегічного моделювання своєї діяльності.

І хоча жоден з міжнародних чи національних рейтингів не абсолютизує оцінку, не можна не погодитися з тим, що рейтинги відіграють важливу роль: потрапляючи у світовий або національний рейтинг на провідні місця, університет отримує публічну оцінку привабливості не тільки для абітурієнтів, але й для роботодавців, інвесторів і держави, може формувати якісно нові відносини, які генерують додаткові надходження, що також підтверджує конкурентний статус.

Крім того, високі позиції ЗВО у глобальному масштабі підвищують імідж країни і вартість національного людського капіталу, сприяють залученню інвестицій, а також збільшують частку освітніх послуг у структурі експорту країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика рейтингування університетів стала предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців: С. Курбатова [1], Л. Петренко [2], М. Сандул [3], О. Слюсаренко [4] та ін. Роль рейтингування як механізму оцінювання конкурентоспроможності університетів розглянуто у наукових працях Л. Антонюк, В. Сацика [5], А. Горбенка [6], О. Гринькевич [7], Д. Ільницького [8].

Проте ця тема вимагає подальшого дослідження у зв'язку з реформуванням системи вищої освіти в Україні та загальними змінами, що відбуваються у соціокультурному та політичному житті країни, її поступальному русі до глобального простору освіти і науки.

Мета статті: на основі аналізу принципів побудови найвідоміших сучасних світових і вітчизняних рейтингів сформувати цілісну модель оцінювання конкурентоспроможності ЗВО в системі координат національних і міжнародних індикаторів виміру.

Матеріали та методи. Використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння, узагальнення, статистичний та інші методи дослідження.

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці вітчизняних і закордонних авторів, матеріали періодичних видань, інтернет-ресурси, чинні нормативно-правові акти у сфері вищої освіти, публічна аналітична інформація тощо.

Результати дослідження. Основні показники ефективності та якості діяльності університету у більшості рейтингів прийнято аналізувати за результативністю за такими опціями, як безпосередньо освіта, наука, інтернаціоналізація діяльності та комерціалізація результатів наукових досліджень. Однак, незважаючи на видиму схожість, публічні

рейтинги досить суттєво різняться – переліком, кількістю оцінюваних індикаторів, а також системою вагових коефіцієнтів тощо, наприклад, при порівнянні глобальних і національних рейтингів ЗВО.

Публічні рейтинги університетів становлять понад чверть століття. Перший у світі університетський рейтинг опублікований у 1983 р. виданням *US News & World Report*, який тим самим відзначив об'єктивність процесів розвитку глобалізації вищої освіти, а з початку 2000-х років, коли заявили про себе інші глобальні рейтинги ЗВО, закріпилося поняття «Університет світового рівня».

Розробниками рейтингу здійснено комплексну оцінку, тобто відображено не тільки дослідний потенціал ЗВО, але і їх освітні й педагогічні досягнення. Дослідники вищої освіти вважали, що поява глобальних рейтингів університетів має об'єктивні передумови, пов'язані зі змінами, що відбуваються в секторі вищої освіти в усьому світу. Можна виокремити декілька таких моментів:

- глобалізація сектора вищої освіти, пов'язана з глобалізацією економіки і торгівлі, взаємопроникненням студентства і викладачів у національні системи через механізми мобільності. Багато університетів беруть курс на інтернаціоналізацію, припиняючи бути суто національними закладами освіти, що передбачає доступність і прозорість діяльності;

- рейтинги є відповіддю на розширення ринку освітніх послуг й підвищення попиту на вищу освіту, яка стає об'єктом ринкових відносин і формує один із світових ринків, що стрімко розвивається і розширює аудиторію споживачів;

- збільшення кількості виробників послуг з вищої освіти, коли на зростання попиту на ці послуги створюються нові ЗВО, розвивається мережа діючих за рахунок нових структурних підрозділів за раціональною продуктовою диверсифікацією.

Рейтинги стають потужним інструментом конкурентної боротьби на глобальному ринку освітніх послуг, є складовою інструментарію формування репутації держави в умовах розвитку суспільства знань. Більшість країн світу у своїй освітній політиці ставлять за мету забезпечити більшу присутність і високі позиції національних ЗВО у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності.

На міжнародному рівні авторитетними, популярними та визнаними Наглядною радою з академічного рейтингування та якості освіти Міжнародної експертної групи з рейтингування (*IREG Observatory*) [9], що є провідною міжнародною інституцією у сфері ранжування ЗВО, є: *Academic Ranking of World Universities (ARWU)*, *QS World University Rankings*, *Times Higher Education* та *WEBOMETRICS*.

Національним рейтингом в Україні, який акредитований *IREG* і більше десяти років оприлюднюється в країні за підтримки ЮНЕСКО, є рейтинг «Топ-200 Україна».

Основні параметри побудови провідних міжнародних і національних рейтингів ЗВО узагальнено в *табл. 1, 2*.

Таблиця 1

Параметри провідних міжнародних і національних рейтингів ЗВО

Рейтинг	Рік заочаткування	Характер даних, які використовують у побудові рейтингу			Кількість груп показників (індикаторів) у рейтингу	Комплексність (врахування різних напрямів діяльності ЗВО)	Періодичність рейтингу (разів на рік)
		звітність ЗВО	міжнародні бази даних	експертні опитування			
Міжнародний рівень							
<i>Academic Ranking of World Universities, ARWU</i>	2003	+	+	-	6	+	1
<i>QS World University Rankings</i>	2004	+	+	+	6	+	1
<i>Times Higher Education World Reputation</i>	2010	+	+	+	5	+	1
<i>WEBOMETRICS</i>	2004	-	+	-	4	-	2
Національний рівень							
Топ-200 Україна	2006	+	+	+	3	+	1
Рейтинг <i>Scopus</i>	2012	-	+	-	1	-	1
Рейтинги ЗВО освітнього порталу <i>Osvita.ua</i>	2017	+	+	-	1-3	+	1
Топ-50 ВНЗ України за оцінками роботодавців журналу Фокус	2014-2017	-	+	+	3	+	1

Джерело: зведено автором за [7; 10-13; 16, 18-20].

Основні показники оцінки ЗВО в різних рейтингових системах

Рейтинг	Критерії, показники рейтингу
Міжнародний рівень	
<i>Academic Ranking of World Universities, ARWU</i>	Якість освіти; рівень викладацького складу; результативність наукових досліджень; «академічна щільність» ЗВО
<i>QS World University Rankings</i>	Оцінка університету представниками академічного середовища; оцінка роботодавцями рівня підготовки випускників; індекс цитування наукових праць; частка іноземних студентів (викладачів); співвідношення кількості студентів та викладачів
<i>Times Higher Education World Reputation</i>	<i>Науково-дослідницька діяльність ЗВО:</i> кількість наукових праць у розрахунку на одного викладача; індекс цитування наукових публікацій; розмір прибутку від результатів наукових досліджень в перерахунку на одного наукового співробітника; розмір додаткових фондів, спрямованих на дослідження; репутація університету як дослідницького, за оцінками опитування представників інших ЗВО. <i>Інституційні характеристики ЗВО:</i> кількість студентів у розрахунку на одного викладача; співвідношення випускників зі ступенем доктор філософії (<i>PhD</i>) і випускників з іншими ступенями; оцінка якості професорсько-викладацького складу в ЗВО з боку академічної спільноти; розмір прибутку ЗВО у розрахунку на одного співробітника. <i>Економічна та інноваційна активність ЗВО:</i> прибуток, отриманий від науково-дослідних робіт, які виконувалися на замовлення виробничих підприємств, що припадає на одного дослідника. <i>Рівень інтернаціоналізації ЗВО:</i> співвідношення іноземних та вітчизняних студентів (викладачів)
<i>WEBOMETRICS</i>	Кількість розміщених сторінок у мережі Інтернет; кількість викладених файлів у форматі <i>.pdf, .ps, .doc</i> та <i>.pps</i> ; кількість наукових публікацій, розміщених у <i>Google Scholar Database</i> ; кількість зовнішніх посилань
Національний рівень	
Топ-200 Україна	Науково-педагогічний потенціал; якість підготовки студентів; міжнародне визнання
Рейтинг <i>Scopus</i>	Індекс Гірша (<i>h</i> -індекс)
Рейтинги ЗВО освітнього порталу <i>Osvita.ua</i>	Рейтинг Топ-200; рейтинг <i>Scopus</i> ; бал ЗНО на контрактну форму навчання
Топ-50 ВНЗ України за оцінками роботодавців журналу Фокус	Оцінка знань, практичних навичок та здатності до навчання випускників; рейтинг «Вебометрикс»; індекс Гірша

Джерело: зведено автором за [10–13; 16; 18–20].

Усі представлені рейтинги об'єднує використання невеликої кількості оціночних індикаторів, серед яких найвагомішими є показники наукової діяльності ЗВО, що відображені в міжнародних наукометричних базах даних. Це рейтинги, які враховують різні напрями діяльності ЗВО, аналізують їх звітність та проводять експертні опитування представників академічного середовища, випускників, роботодавців.

Academic Ranking of World Universities, ARWU [10] або Шанхайський рейтинг складений азійським агентством *Shanghai Ranking Consultancy*.

ARWU складається на основі шести об'єктивних показників:

якість освіти (10 %), при визначенні якої враховується кількість випускників університету – Нобелівських лауреатів, або тих, які мають особливі відзнаки в окремих галузях;

якісний викладацький склад (40 %), що оцінюється за двома категоріями: наявність професорів – Нобелівських лауреатів і володарів інших особливих відзнак – 20 %; рівень цитування наукових публікацій у 21 предметній галузі згідно з *ISI Highly Cited* – 20 %;

результативність наукових досліджень (40 %), показником якої є кількість публікацій у провідних академічних виданнях;

показник «академічна щільність університету» (10 %), коли результати трьох попередніх критеріїв співвідносяться до кількості викладачів університету, що працюють на постійній основі, який називають «індекс Гарварду» – 100 %. У дослідженні беруть участь понад 1200 ЗВО, 500 з яких оголошують кращими університетами світу.

Перевагами Шанхайського рейтингу є зрозумілість та універсальність індикаторів, за якими відбувається оцінювання, а також публічність даних, за якими оцінюються університети. Крім того, сама методика визначення рейтингу протягом певного часу залишається сталою.

Узагальнюючим критерієм високої позиції ЗВО у Шанхайському рейтингу є його здатність проводити сучасні дослідження та бути центром продукування нових знань. Серед кращих 500 університетів світу у 2018 р. українські не представлені. А кращим у світі 15 років поспіль залишається Гарвардський університет.

Наступний визнаний світовий університетський рейтинг – *QS World University Rankings* [11], заснований 15 років тому.

Укладачі рейтингу висувають для оцінювання університетів такі критерії: оцінка університету представниками академічного середовища – 40 %; оцінка роботодавцями рівня підготовки випускників – 10 %; індекс цитування наукових праць – 20 %; частка іноземних студентів і викладачів – (5 % + 5 %); співвідношення кількості студентів до кількості викладачів – 20 %.

Серед означених критеріїв найбільшу вагу має репутація університету в академічному середовищі. Для участі в рейтингу університет повинен пропонувати бакалаврат і післядипломні програми, як мінімум, у двох широких предметних галузях знань (наприклад, мистецтво і соціальні дисципліни, інженерна справа і технологія, право і бізнес).

До цього рейтингу протягом 2016–2018 рр. входило 6 ЗВО України: Харківський національний університет (ХНУ) ім. В. Н. Каразіна, Київський національний університет (КНУ) ім. Т. Шевченка, Національний технічний університет України (НТУУ) «КПІ» ім. І. Сікорського, Національний технічний університет «ХПІ», Донецький національний університет, Сумський державний університет та Національний університет «Львівська політехніка».

Першість серед українських ЗВО у рейтингу *QS* впевнено посідає ХНУ ім. В. Н. Каразіна, але його позиція, як і позиції інших ЗВО щороку знижується (382 позиція у 2016 р., 481 – у 2018 р.).

Рейтинг *Times Higher Education World Reputation* [12] – це щорічне видання університетських рейтингів за версією журналу *Times Higher Education (THE)*, заснований на опитуванні експертів, що виявляє академічну репутацію ЗВО у викладанні й у сфері проведення досліджень.

Під час його проведення використовуються дані ООН з метою отримання об'єктивної інформації на основі поширення наукових знань по всьому світу. Відповіді також статистично репрезентативні за предметною належністю вчених. Експертне опитування на замовлення *THE* проводилось компанією *Elsevier*. Респондентами є авторитетні вчені світу, які активно публікуються в авторитетних міжнародних наукових виданнях.

Рейтинг *THE*, що розраховується шляхом оцінювання діяльності університетів за 13 окремими індикаторами (див. *табл. 2*), які формують 4 комплексні критерії: оцінка науково-дослідної діяльності (55 %), інституційні характеристики (25 %), оцінка економічної та інноваційної активності (10 %), рівень міжнародної співпраці (10 %), є найбільш комплексним серед представлених.

За три останні роки у ньому представлено максимально п'ять українських ЗВО, а лідируючі позиції знову займають КНУ ім. Т. Шевченка (рейтингова позиція 601–800 у 2016 р., 810–1000 – у 2018 р.) та ХНУ ім. В. Каразіна (рейтингова позиція 601–800 у 2016 р., 1000+ – у 2018 р.), але спостерігається суттєве зниження їх місця з-поміж провідних університетів світу.

Ще один авторитетний міжнародний рейтинг – *Webometrics* [13], який з 2004 р. формується лабораторією Іспанської національної дослідницької ради (*Spanish National Research Council – SNRC*). Цей рейтинг, на противагу іншим, оцінює діяльність університетів лише за одним критерієм – ступенем присутності їх у глобальній мережі Інтернет. Адже для отримання наукової інформації дослідники все частіше звертаються до мережі Інтернет, а ЗВО докладають дедалі більше зусиль, щоб бути максимально представленими в мережі.

Вебометрикс формується з урахуванням таких показників: кількість інтернет-сторінок – 25 %; кількість викладених файлів у форматі *doc*, *pdf*, *ps* та *pps* – 12,5 %; кількість наукових праць, розміщених у *Google Scholar Database* – 12,5 %; зовнішніх посилань – 50 %.

Рейтинг ВебOMETРИКС, на противагу розглянутим, які приділяють більшу увагу репутації та дослідницькій діяльності університету, оцінює ступінь представленості ЗВО у віртуальному просторі, експансія якого визначає реальність сьогодення. Але це не завжди відповідає дійсному стану справ, а головне – реальному результату діяльності ЗВО.

Лідерами рейтингу протягом 2016–2018 рр. є КНУ ім. Т. Шевченка (1215 позиція у 2016 р., 1851 – у 2018 р.) та НТУУ «КПІ» ім. І. Сікорського (1592 позиція у 2016 р., 1649 – у 2018 р.), хоча й із певною втратою позицій. Значно зростаючий рейтинг демонструють Київський національний економічний університет (4289 – у 2016 р., 1822 – у 2018 р.) та Харківський національний педагогічний університет (9321 – у 2016 р., 1953 – у 2018 р.). Суттєво погіршили свій рейтинг Національний університет біоресурсів і природокористування України (2982 – у 2016 р., 4226 – у 2018 р.) та Національний авіаційний університет (2684 – у 2016 р., 4493 – у 2018 р.).

Позиції українських ЗВО у цьому рейтингу теж вкрай низькі. Для порівняння цитованість найкращого університету у світі – Гарвардського становить понад 1,7 млн [13].

Отже, позиції у міжнародних рейтингах українських ЗВО поки що досить низькі. Та участь у таких рейтингах дає змогу вітчизняним закладам вищої освіти удосконалювати свою науково-дослідну, міжнародну та освітню діяльність відповідно до кращих міжнародних зразків.

Аналіз внутрішнього українського ринку освітніх послуг доводить, що переважна більшість ЗВО мають стійкі позиції та заслужену репутацію за національною шкалою виміру. Найбільш вагомими їх позиціями є унікальні освітні традиції, діючі відомі академічні та наукові школи, стабільна структура та розгалуженість ЗВО, стабільний кількісний і якісний склад науково-педагогічних працівників, які ще чітко не виявили себе у світовому масштабі.

Національна система рейтингового оцінювання діяльності ЗВО фактично ще формується, її об'єктивність та прозорість поки що не визнані світовим експертним середовищем і не перемістилась у громадську площину.

На законодавчому рівні зроблено спробу запровадження єдиної системи оцінювання [14; 15], що базувалась на застосуванні рейтингових оцінок, які, незалежно від форми власності ЗВО, характеризували б рівень їх розвитку, а також слугували для порівняльної характеристики системи вищої освіти загалом. Але запропонована система критеріїв не враховувала аспекти усіх господарських процесів як у кількісному, так і якісному вимірі, що знаходяться під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ, які є причиною трансформаційних змін в усіх ланках діяльності ЗВО.

Натомість МОН України публікує щорічний рейтинг ЗВО за кількістю поданих заяв від вступників. Незмінним лідером цього рейтингу залишається КНУ ім. Т. Шевченка, а серед економічних ЗВО – Київський національний торговельно-економічний університет.

Поміж вітчизняних методик побудови рейтингів найбільш повним і прозорим є рейтинг «ТОР-200 Україна» [16].

Методологія цього рейтингу формується на основі публічних даних університетів та експертних оцінок і адаптована до змін у системі вищої освіти. Причому за основу взято перелік універсальних показників для ЗВО різного типу, що надає можливість зіставляти результати їхньої освітньо-наукової та міжнародної діяльності.

Оцінювання ЗВО відбувається з використанням інтегрованого індексу – Із, що складається з трьох комплексних складових: І_{нп} – індекс якості науково-педагогічного потенціалу, І_н – індекс якості навчання, І_{мв} – індекс міжнародного визнання. Методику розроблено відповідно до Берлінських принципів ранжування університетів [17].

Загалом для визначення цих індексів застосовуються 24 індикатори прямого виміру з вагою 80 %, якість та функціональна наповненість веб-сайтів університетів – 5 % і експертні оцінки – 15 %.

Для оцінювання міжнародної діяльності ЗВО також враховується їх участь у таких європейських програмах, як «Горизонт 2020», *Seventh Framework Programme*, *TEMPUS*, *Erasmus+*.

Експертні оцінки проводяться за такими критеріями: базовий і фаховий рівень підготовки студентів, володіння сучасними інформаційними технологіями, затребуваність випускників ринком праці [17].

Стабільно лідирують у рейтингу КНУ ім. Т. Шевченка та НТУУ «КПІ» ім. І. Сікорського. Ці університети мають значне державне фінансування наукових та інноваційних досліджень, високі індекси цитованості у *Scopus* та *Web of Science*, їх випускники високо цінуються на ринку праці України.

Протягом останніх 10 років значна кількість університетів, що входять до «Топ-200 Україна» демонструють позитивну динаміку. При цьому їх слабкими місцями залишається значна ізольованість від реального сектора економіки, низький рівень інтеграції у загальносвітовий освітньо-науковий простір та невисока частка науково-інноваційної діяльності.

Дедалі більшого значення набуває науково-видавнича діяльність ЗВО. Виміряти результати цієї діяльності дає змогу платформа *Scopus* [18] – найбільша в світі бібліографічна і реферативна база даних, що відстежує рівень цитованості статей, опублікованих у наукових виданнях. Разом з тим, *Scopus* керується лише показником цитувань (індексом Гірша), не співвіднесеним з кількістю викладачів у ЗВО, отже, великі університети мають у цьому очевидну перевагу.

Згідно з цим рейтингом у 2018 р. найвищий рівень цитованості наукових публікацій мав КНУ ім. Т. Шевченка – 84 (79 у 2017 р.), ХНУ ім. В. Каразіна – 65 (60) та Львівський національний університет І. Франка – 55 (50), що змістив з третьої позиції Чернігівський національний університет ім. Ю. Федьковича – 54 (51). Як і у 2017 р., п'яте місце посів Одеський національний університет ім. І. Мечникова – 53 (50).

Об'єднавши дані рейтингу «Топ-200 Україна», показники бази *Scopus* та бал ЗНО на контрактну форму навчання, сайт *Освіта.ua* [19] складає щорічний консолідований рейтинг ЗВО України, лідером якого у 2018 р. став КНУ ім. Т. Шевченка. У трійку лідерів увійшли також ХНУ ім. В. Каразіна і НТУУ «КПУ» ім. І. Сікорського.

Крім рейтингів, методологія яких базується на публічних кількісних показниках діяльності ЗВО, представлені рейтинги, що зосереджені на оцінках роботодавців.

Як приклад оцінки діяльності університетів роботодавцями можна навести рейтинг журналу «Фокус» [20], основою якого є думка представників 22 відомих українських компаній, за їх оцінкою знань, практичних навичок та здатності до навчання випускників найрейтинговіших університетів (50 % оцінки). Окрім результатів опитування, рейтингом враховуються позиції ЗВО у рейтингу «Вебометрикс» та індекс Гірша – по 25 % оцінки. «Фокус» також оприлюднив перелік цих компаній і принципи оцінювання, утім не показавши, як саме перераховувалися показники ЗВО у рейтингу «Вебометрикс» та індекс Гірша. Під час оцінювання за базові обрано показники КНУ ім. Т. Шевченка, що має найвищі позиції у вказаних рейтингах.

Крім того, укладачі зазначеного рейтингу, хоча й залучали для оцінювання найбільші компанії у різних галузях економіки, та не оприлюднили критеріїв, за якими обиралися експерти. Тому можна вважати таке опитування нерепрезентативним і таким, що не дає достовірної характеристики вимог ринку праці.

Подібні рейтинги готували газети «Корреспондент», «Деньги», компанія «*System Capital Management*» (СКМ) і благодійний фонд «Розвиток України» в рамках проекту «СКМ – ВНЗ», що висвітлюються на окремому сайті «Компас». Враховуючи те, що в останні роки ці рейтинги не публікувались, методику їх проведення аналізувати проблематично.

Розглянуті методики формування рейтингів і результати університетів у них відображають не стільки кращі чи гірші позиції українських ЗВО, як системні проблеми української вищої освіти загалом. Слабкі позиції або пряма неприсутність у впливових міжнародних університетських рейтингах ЗВО України спричинені недостатністю наукової продуктивності та публічного визнання в інтегрованому міжнародному науковому й освітньому середовищі.

Національні ж рейтинги свідчать про відсутність об'єктивності оцінки рівня освіти на основі кількісних показників – адже ці показники надто часто є недостовірними і необ'єктивними [21].

Щодо рейтингової об'єктивності й надійності оцінки, то, як і в будь-якій тестовій системі, вони значною мірою залежать від об'єктивності та надійності тих джерел інформації, користування якими передбачають методології рейтингів.

Разом з тим, високі позиції у рейтингах є не лише ознакою, але й важливим стимулом підвищення конкурентоспроможності ЗВО.

За логікою цього підходу, конкурентоспроможність закладів вищої освіти має забезпечуватись в основному за такими напрямками діяльності: розвиток науки; досягнення високого рівня кваліфікації випускників та їх затребуваності на ринку праці; підвищення рівня академічної мобільності; підвищення частки іноземних студентів.

Висновки. Результати дослідження впливу рейтингів на конкурентоспроможність університетів та різноманітних підходів до побудови глобальних і національних рейтингових оцінок ЗВО свідчать, що конкурентоспроможність університетів тісно пов'язана з конкурентоспроможністю системи вищої освіти тієї чи іншої країни, що відображено в їх позиціях у провідних міжнародних рейтингах; участь у рейтингах та високі позиції в них дає ЗВО такі переваги: підвищення інвестиційної привабливості з боку держави і бізнесу, вплив на вибір абітурієнта, перспективи міжнародного партнерства; підвищена увага суспільства до міжнародних університетських рейтингів дедалі більше мотивує університети нарощувати свій дослідницький та освітній потенціал відповідно до критеріїв цих рейтингів, причому покращання показників діяльності має бути постійне і довгострокове; усі рейтинги різняться і набором оцінюваних факторів, і системою вагових коефіцієнтів, тобто можна відмітити їх певну спеціалізацію. Хоча найбільша увага в оцінюванні приділяється науково-дослідній роботі, відповідно, лідируючі позиції займають ЗВО, що відрізняються дослідницькою активністю.

Інтеграція України в глобальний простір вищої освіти і науки, посилення конкуренції за отримання інтелектуальних ресурсів потребують інноваційних теоретичних підходів, модернізації методів і практичних інструментів в управлінні конкурентоспроможністю закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курбатов С. Теоретико-методологічні перспективи розробки міжнародних університетських рейтингів. *Вища освіта України*. 2015. № 1. С. 34-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2015_1_6.
2. Петренко Л. А., Семко В. В., Юшкова Д. А. Обґрунтування методики побудови рейтингу закладів вищої освіти для абітурієнтів та роботодавців. *Стратегія економічного розвитку України*. 2018. № 42.
3. Сандул М. С. Методики оцінювання міжнародної конкурентоспроможності національних систем вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 8 (2). С. 83-87. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.
4. Слюсаренко О. М. Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації: монографія. Київ: Пріоритети, 2015. 384 с.
5. Антонюк Л.Л., Сацик В.І. Концепції міжнародної конкурентоспроможності університетів. URL: http://meim.kneu.edu.ua/get_file.php.
6. Горбенко А. Л. Розвиток міжнародної діяльності університетів як метод конкурентної боротьби на світовому ринку. *Електронне фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки»*. 2015. Вип. № 5. Травень.

7. Гринькевич О. С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти в Україні: інституційний аналіз і моніторинг: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 462 с.
8. Льницький Д. О. Глобальна конкуренція в науково-освітньому просторі: монографія. Київ: КНЕУ, 2016. 445 с.
9. IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence / International Ranking Expert Group (IREG). URL: <http://ireg-observatory.org/en/about-us>.
10. *Academic Ranking of World Universities*. URL: <http://www.shanghairanking.com>.
11. QS World University Rankings. URL: <https://www.topuniversities.com>.
12. Times Higher Education. URL: <https://www.timeshighereducation.com>.
13. Ranking Web of Universities. URL: <http://www.webometrics.info>.
14. Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 року № 208-р.
15. Про затвердження Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів. Наказ МОН України № 1475 від 20.12.2011.
16. Центр міжнародних проєктів «Євроосвіта». URL: <http://www.euroosvita.net>.
17. Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions. URL: <http://www.ihep.org/research/publications/berlin-principles-ranking-higher-education-institutions>.
18. SciVerse Scopus. URL: <https://www.elsevier.com/solutions/scopus>.
19. Освіта.ua. URL: <https://www.osvita.ua>.
20. Top-50 вузів по оцінкам роботодавців. Фокус. URL: <https://focus.ua/ratings/375870>.
21. Bidiuk A. Competitiveness of higher education establishments in the learning services market. *Вісник Київ. нац. торг.-екон. ун-ту*. 2016. № 6. С. 116-123.

Стаття надійшла до редакції 05.07.2019.

Bidiuk A. Rating in assessing the competitiveness of higher education institutions.

Background. *The diversity of interests of different groups of stakeholders in higher education institutions necessitates a comprehensive approach to assessing their competitiveness. One of the tools for its implementation is the use of integrated assessments and recognized competitiveness ratings.*

The aim of the article is to form a holistic model of assessing the competitiveness of IHE in the coordinate system of national and international measurement indicators on the basis of the analysis of the principles of construction of the most famous modern world and national ratings.

Materials and methods. *Methods of structural-logical analysis, comparison, generalization, statistical and other methods were used when conducting research.*

Methodological and informational basis of the work are scientific works of domestic and foreign authors, materials of periodicals, Internet resources, current normative-legal acts in the field of higher education, public analytical information, etc.

Results. *Ratings, which are becoming a powerful tool for competition in the global market of educational services, are an integral tool for the formation of the state's reputation in the conditions of development of the knowledge society. Most of the countries in the world in their educational policy aim at ensuring a greater presence and high positions of national IHEs in the international competitiveness ratings.*

The considered methods of rating formation and the results of universities in its show not so much the better or worse positions of Ukrainian IHEs as the systemic problems of Ukrainian higher education as a whole. National ratings, however, indicate that the level of education based on quantitative indicators is biased. At the same time, high ranking positions are not only a sign, but also an important incentive to increase the competitiveness of a higher education institution.

According to the logic of this approach, the competitiveness of higher education institutions should be ensured mainly in the following areas of activity: development of science; achievement of high level of qualification of graduates and their demand in the labor market; increasing academic mobility; increasing the proportion of foreign students.

Conclusion. The integration of Ukraine into the global space of higher education and science, the intensification of competition for intellectual resources obtaining, require innovative theoretical approaches, modernization of methods and practical tools in managing the competitiveness of higher education institutions.

Keywords: higher education institutions, rating, evaluation criteria, competitiveness of higher education institutions, internationalization, global educational space.

REFERENCES

1. Kurbatov, S. (2015). Teoretyko-metodologichni perspektyvy rozrobky mizhnarodnyh universytets'kyh rejtyngiv (Theoretical and methodological perspectives for the development of international university rankings). *Vyshha osvita Ukrainy – Higher education of Ukraine*, 1, 34-39. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2015_1_6 [in Ukrainian].
2. Petrenko, L. A., Semko, V. V., & Jushkova D. A. (2018). Obg'runtuvannja metodyky pobudovy rejtyngu zakladiv vyshhoi' osvity dlja abiturijentiv ta robotodavciv [Substantiation of the methodology for rating higher education institutions for entrants and employers]. *Strategija ekonomichnogo rozvytku Ukrainy – Economic Development Strategy of Ukraine*, 42 [in Ukrainian].
3. Sandul, M. S. (2016). Metodyky ocinjuvannja mizhnarodnoi' konkurentospromozhnosti nacional'nyh system vyshhoi' osvity [Methods for assessing the international competitiveness of national higher education systems]. *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu – Scientific herald of Uzhgorod National University*, 8 (2), 83-87. Serija: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo [in Ukrainian].
4. Sljusarenko, O. M. (2015). *Rozvytok najvyshhogo universytets'kogo potencialu v umovah globalizacii' [Development of the highest university potential in the conditions of globalization]*. Kyi'v: Priorytety [in Ukrainian].
5. Antonjuk, L. L., & Sacyk, V. I. *Koncepcii' mizhnarodnoi' konkurentospromozhnosti universytetiv [Concepts of international competitiveness of universities]*. Retrieved from http://meim.kneu.edu.ua/get_file.php [in Ukrainian].
6. Gorbenko, A. L. (2015). Rozvytok mizhnarodnoi' dijal'nosti universytetiv jak metod konkurentnoi' borot'by na svitovomu rynku [Development of international activity of universities as a method of competition in the world market]. *Elektronne fahove vydannja «Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky» – Electronic professional edition «Global and national problems of economy»*. (Is. 5). Traven' [in Ukrainian].
7. Gryn'kevych, O. S. (2018). *Upravlinnja konkurentospromozhnistju vyshhoi' osvity v Ukraini: instyucijnyj analiz i monitoring [Managing Higher Education competitiveness in Ukraine: institutional analysis and monitoring]*. L'viv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
8. Il'nyckyj, D. O. (2016). *Global'na konkurencija v naukovo-osvitnomu prostori [Global competition in the scientific and educational space]*. Kyi'v: KNEU [in Ukrainian].
9. IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence / International Ranking Expert Group (IREG). ireg-observatory.org. Retrieved from <http://ireg-observatory.org/en/about-us> [in English].
10. Academic Ranking of World Universities. www.shanghairanking.com. Retrieved from <http://www.shanghairanking.com> [in English].

11. QS World University Rankings. *www.topuniversities.com*. Retrieved from <https://www.topuniversities.com> [in English].
12. Times Higher Education. *www.timeshighereducation.com*. Retrieved from <https://www.timeshighereducation.com> [in English].
13. Ranking Web of Universities. *webometrics.info*. Retrieved from <http://www.webometrics.info> [in English].
14. Pro shvalennja Konceptii' stvorennja systemy rejtyngovoi' ocinky regioniv, galuzej nacional'noi' ekonomiky, sub'jektiv gospodarjuvannja [Ordinance of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 208-r from April 1, 2004 On approving the Concept of creating a rating system for regions, national economic sectors and economic entities] [in Ukrainian].
15. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro nacional'nu systemu rejtyngovogo ocinjuvannja dijal'nosti vyshhyh navchal'nyh zakladiv [*Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 20.12.2011 № 1475*. On approval of the Regulations on the national system of rating assessment of activity of higher educational establishments] [in Ukrainian].
16. Centr mizhnarodnyh proektiv «Jevroosvita» [Center for International Projects «Euro education»]. *www.euroosvita.net*. Retrieved from <http://www.euroosvita.net>. [in Ukrainian].
17. Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions. *www.ihep.org*. Retrieved from <http://www.ihep.org/research/publications/berlin-principles-ranking-higher-education-institutions> [in English].
18. SciVerse Scopus. *www.elsevier.com*. Retrieved from <https://www.elsevier.com/solutions/scopus> [in English].
19. Osvita.ua [Education.ua]. *www.osvita.ua*. Retrieved from <https://www.osvita.ua> [in Ukrainian].
20. Top-50 vuzov po ocenkam rabotodatelej. Fokus [Top-50 universities estimated by employers. Fokus]. *focus.ua*. Retrieved from <https://focus.ua/ratings/375870> [in Russian].
21. Bidiuk, A. (2016). Competitiveness of higher education establishments in the learning services market. *Visnyk Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-tu – Herald of the Kyiv National University of Trade and Economics*, 6, 116-123 [in English].